

Türkiye Cumhuriyeti'nin Hedef Ülke Olduğu Göçlerin Niteliksel Analizi

Qualitative Analysis Of Migration With The Republic Of Türkiye As A Destination Country

Esra VARDAR TUTAN*

*Doktor Adayı, Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Proje Asistanı.

E-mail: esravardar@uludag.edu.tr

 ORCID: orcid.org/0000-0002-4110-2367

Öz

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu günden günümüze birbirinden farklı zaman ve türlerde göç hareketlerine sahne olmuştur. Türkiye'nin göç tarihi, konjonktürün de etkisiyle niteliksel anlamda birbirinden oldukça farklı sonuçlar doğuran kırılmalar yaşamıştır. Çalışmada belirlenen üç ana dönem Türkiye'nin göç tarihinde önemli kırılma noktaları olarak görülmüş ve bu dönemlerin benzer ve farklı yönleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 1923 - 1991 yılları arasında ağırlıklı olarak kültürel ortaklık temelinde gerçekleşen göç hareketleri yaşanmış ve bu göçler Türkiye'nin demografik yapısına katkı sağlamıştır. 1991 - 2010 yılları arasında ise Soğuk Savaş döneminde dondurulan sorunların tekrar ortaya çıkmasıyla ve göçün sınır aşan bir yapıya dönüşmesiyle göç olgusuna yönelik daha çok güvenlik veya kimlik tehdidi söylemleri hâkim olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemin hâkim dili 2010 sonrası dönemden günümüze devam etmiştir. Türkiye özelinde Arap Baharı süreci ile birlikte artarak devam eden göç hareketlerinin ise gerek niceliksel gerekse de niteliksel olarak Türkiye'nin demografik dengelerini değiştirecek potansiyelde olduğuna yönelik iddialar kamuoyunda sıklıkla tartışılır olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Hedef ülke, Göç politikası, Göç diplomasisi, Demografik denge.

Abstract

Since its foundation, the Republic of Türkiye has witnessed migration movements of different times and types. Türkiye's migration history has experienced qualitatively different outcomes due to the conjuncture. The three main periods identified in our study are seen as important breaking points in Türkiye's migration history and similar and different aspects of these periods are tried to be revealed. In this context, between 1923 and 1991, there were migration movements mainly based on cultural commonality and these migrations contributed to Türkiye's demographic structure. Between 1991 and 2010, with the re-emergence of the problems frozen during the Cold War and, the transformation of migration into a cross-border structure, the discourses of security or identity threats dominated the migration phenomenon. The dominant discourse of the post-Cold War period has continued from the post-2010 period to the present day. In the case of Türkiye, the claims that the migration movements, which have continued to increase with the Arab Spring process, have the potential to change Türkiye's demographic balances both quantitatively and qualitatively, have been frequently discussed in public opinion.

Keywords: Türkiye, Destination country, Migration policy, Migration diplomacy, Demographic balance.

To Cite This Article/Bu Makaleye Atf İçin: Vardar Tutan, E. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nin Hedef Ülke Olduğu Göçlerin Niteliksel Analizi. *Journal of Diplomatic Research*, 5(2), 12-32.

Giriş

Sosyal bilimlerin önde gelen konularından olan ve disiplinlerarası bir yaklaşımla analiz edilen göç olgusu özelinde konuyla ilgili çalışan kurum ve kuruluşlar daha çok sınır içi ve sınır ötesi hareketliliğin niceliksel boyutuyla ilgilenmektedirler. Konuyla ilgili istatistiksel veriler toplanarak dünya üzerinde kaç göçmen, mülteci, yerinden edilmiş kişi, sığınmacı veya düzensiz göçmen olduğuna dair grafikler oluşturulmaktadır. Lakin daha çok niceliksel boyutta yapılan bu analizler konunun tüm yönleriyle incelenmesi noktasında eksik kalabilmektedir. Konunun niceliksel önemi göz ardı edilmemekle birlikte bu çalışmada insan ve topluma özgü bir konu olan göç olgusu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin hedef ülke olduğu göçler analiz edilirken nicel verilerle desteklenen nitel verilerin kullanımı ön plana alınmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde, çalışma boyunca kullanılan kavramlar açıklanmıştır. Sosyal bilimlere özgü diğer konularda olduğu gibi genel geçer bir tanım yapılamasa da göç ve göç olgusuna dair kavramların doğru kullanımı, konunun anlaşılması açısından önemli görülmektedir. Bu bağlamda göç olgusu başta olmak üzere kullanılan dildeki farklılıklar sebebiyle ülkeden göç ve ülkeye göç kavramları açıklanmış; göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları arasındaki farklılıklara değinilmiştir. Tersine göç, göç politikası ve göç diplomasisi gibi kavramlar da Türkiye'nin hedef ülke olduğu göçler konusunda sıklıkla dile getirilmesi bakımında çalışma kapsamına dahil edilerek kısaca açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada sıklıkla kullanılacak olan kaynak, hedef ve transit ülke kavramlarına da değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'nin hedef ülke olduğu göç hareketleri tarihsel kırılma noktalarına ayrılarak analiz edilmiştir. Bu dönemler 1923 - 1991 dönemi; 1991 - 2010 dönemi ve son olarak 2010'dan günümüze kadar gelen dönem olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin hedef ülke olduğu göçlerin çeşitli, yoğun ve süreğen özellikleri göz önünde tutulmuş ve göçler kaynak ülkelerine göre ayrı ayrı ele

alınmıştır. 1923 - 1991 döneminde Türkiye'ye yönelik imparatorluk mirası bölgelerden tersine göç hareketleri yaşanırken; 1991 - 2010 yılları arasında Soğuk Savaş sonrası dönemde dondurulmuş sorunların yarattığı çatışmaların sonucu ortaya çıkan göç hareketleri; 2010 sonrası dönemden günümüze kadar gelen süreçte ise Arap Baharı sonrası ortaya çıkan ve halihazırda devam eden ve güvenlik tehdidi olarak görülen göç hareketlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde yukarıda bahsedilen tarihsel dönemlerde meydana gelen göç hareketlerinin niteliksel farklılıkları ve benzerlikleri analiz edilmiştir. Meydana gelen göç hareketlerine yönelik dönemsel analiz yapılırken, bunların Türkiye'nin göç politikasına ve diplomasisine nasıl katkı sağladığı konjonktürel özellikler dikkate alınarak yapılmış ve göç hareketlerinin Türkiye'nin demografik yapısına ve dönüşümüne nasıl katkı sağlayabileceği veya etki edebileceğine yönelik tartışmalara yer verilmiştir.

1. Kavramsal Analiz

İnsan veya topluma ait olgu ve olayların anlamlandırılabilmesini ve analiz edilmesini sağlayan sosyal bilimlerin önde gelen konularından biri göç olgusu olmuştur. Özü itibarıyla disiplinler arası bir araştırma alanına sahip olan ve hakkında nicel olarak da birçok çalışma yapılmış göç olgusunun analizi için daha ziyade niteliksel bir yöntem kullanmak, konunun insani ve toplumsal boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda nicel araştırmalarda kullanılan "ne kadar, ne miktarda, ne kadar sık ve ne kadar yaygın" gibi soru kalıplarından ziyade konunun sosyal yönüne vurgu yapan "niçin, nasıl ve ne şekilde" gibi sorulara cevap aranması, niteliksel boyutu ön plana çıkarmaktadır (Baltacı, 2019: 382).

Konunun niteliksel analizi ortaya konmadan önce konunun içeriğini oluşturan kavramların analizinin yapılması gerekmektedir. Bu kavramların yerinde ve doğru kullanımı konunun doğru bir şekilde anlaşılmasına destek olmaktadır. Zira

gerek gündelik hayatta gerek medyada ve hatta akademik çalışmalarda dahi bu kavramlar birbiri yerine kullanılmakta ve bu da yanlış veya eksik anlamlandırmalara yol açabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada sıklıkla kullanılacak olan göç, göçmen, ülkeden göç, ülkeye göç, tersine göç, mülteci, sığınmacı gibi kavramların yanı sıra kaynak, hedef ve transit ülke, göç politikası ve göç diplomasisi gibi kavramların analiz edilmesi gerekmektedir.

Sosyal bilimlere ait kavramların genelinde görüldüğü üzere, göç ve göç olgusu ile ilgili kavramların da herkes tarafından kabul görmüş bir tanımı yapılamamaktadır. Ancak dinamik bir süreci ifade eden ve sübjektif olarak yorumlanan bu kavramların genel kabul görmese de bir tanımı yapmak ve birbirlerinden farklılaştıkları noktalara değinmek önemli gözükmektedir. Basit gözükmese rağmen tanımı en zor kavramlardan birisi göç (*migration*) kavramıdır (Özdal & Vardar Tutan, 2021:5). Türkiye'nin göç politikalarının yasal dayanağı olan ve 2013 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'nda ifade edildiği üzere göç olgusu:

“Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasadışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı içermektedir.”

Yukarıdaki tanımda görüldüğü üzere Türkçede ayırım gözetmeksizin kullanılan ve hem bir ülkeden göçü hem de bir ülkeye göçü ifade eden göç kavramı kısaca yasalara uygun hareket edilerek yapılan düzenli göç ile yasalara uygun olmadan yapılan düzensiz göç noktasında bir ayırma tabi tutulmuştur. Bu bağlamda kavramların tanımlanma zorluğu ve karışıklığı kullanılan dil açısından da karşımıza çıkmaktadır. İngilizcede *emigration* olarak ifade edilen ve “bir ülkeden yabancı bir ülkeye göçü” ifade etmek için kullanılan sözcüğün Türkçe karşılığı olmamakla birlikte kısaca *ülkeden göç* şeklinde ifade edilmektedir. Türkiye'nin hedef ülke olduğu göçlerin incele-

neceği bu çalışmada üzerinde durulacak olan *immigration* kavramı ise “bir ülkeye yabancı bir ülkeden göçü” ifade etmektedir ve kısaca *ülkeye göç* şeklinde tanımlanmaktadır (Özdal & Vardar Tutan, 2021:15-16).

Göç konusu özelinde birbirinin yerine en çok kullanılan ve karıştırılan kavramlar göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramlarıdır. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration - IOM)'nün tanımladığı şekliyle *göçmen (migrant)*, dışarıdan bir zorunluluk olmadan kişisel uygunluk sebebiyle ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği tüm durumlar için geçerli olmaktadır (Özdal & Vardar Tutan, 2021:31). *Mülteci (refugee)* ise IOM'un tanımına göre:

Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi”dir. (IOM, 2009:65).

Göç etme durumundan farklı olarak mültecilikte, kişinin uluslararası korumaya muhtaç olma durumu söz konusu olmaktadır. Göç daha çok bir tercihe dayanırken, mültecilik bir zorunluluk hali olmaktadır. *Sığınmacı (asylum seeker)* ise en genel tanımıyla sığınma talebinde bulunan ve yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Özdal & Vardar Tutan, 2021:34). Burada da uluslararası bir korumaya muhtaç olma durumu söz konusu olsa da başvuruların olumsuz sonuçlanması durumunda sığınmacılar, kaynak ülkelerine geri gönderilebilmektedirler. Bahsedilen bu tanımlar 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve Sözleşme'deki coğrafi ve zamansal kısıtlamayı kaldıran ve kısıtlama halini imzacı devletlerin tercihine bırakan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1967 Protokolü ile Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde yapılmış ve kabul edilmiştir. Türkiye'de yapılan tanımlamalar diğer devletlerin ve uluslararası örgütlerin tanımlamalarına uygun olsa da Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin sözleşmeye taraf olan devletlere ta-

nıdığı coğrafi sınırlama doğrultusunda beyanda bulunma yetkisini kullanarak coğrafi kısıtlamayı kaldırmamıştır. Özetle Türkiye’de mültecilik statüsü, Avrupa’dan gelen kişilere verilmektedir.¹

Göç konusuyla ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer kavram *tersine göç (remigration)* kavramıdır. Çalışmada özellikle Balkanlar’dan Türkiye’ye yönelik göçlerde değineceğimiz tersine göç, daha önce göç edilmiş olan hedef ülkeden kaynak ülkeye geri dönüşü tanımlarken kullanılmaktadır. Bu noktada kaynak- hedef ve transit ülke tanımlamalarını da yapmak gerekmektedir. Göç veren ülke yerine literatürde *kaynak/ menşe/ orijin ülke (country of origin)* olarak kullanılan ifade, düzenli ya da düzensiz fark etmeksizin göçmenlerin ayrıldığı ülkeyi ifade etmektedir (IOM, 2009:63). Göç alan ülke yerine de literatürde *hedef/ ev sahibi/ kabul eden ülke (country of destination)* kavramları kullanılmakta ve tüm göçmenler için varılacak hedef konumundaki ülkeleri tanımlamaktadır (IOM, 2009:30). Son olarak *transit ülke (country of transit)* olarak ifade edilen kavram, göçmenlerin kaynak ülkeden hedef ülkeye giderken geçtikleri ülkeyi ifade etmektedir (IOM, 2009:85).

Göç olgusu konusunda yapılan analizlerde karışıklığa sebep olan diğer kavramlar göç politikası ve henüz literatüre yeni giren göç diplomasisi noktasında olmaktadır. Buna göre *göç politikası (migration policy)*; devletler tarafından iç ve dış göçleri kontrol etme amacıyla ilgili bakanlıklar tarafından diğer aktörlere karşı tek taraflı olarak uygulanan politikaları ifade etmektedir. *Göç diplomasisi (migration diplomacy)* ise devletin göçü, Dışışleri Bakanlığı tarafından ikili veya çok taraflı uluslararası sorunların diplomatik müzakerelelerinde kullanılmasını ifade etmektedir (Argalı, 2021:8-10). Özetle buradaki kavramlar özelinde tek taraflı olma ve ikili ve/veya çok taraflı olma noktasında bir ayırım söz konusudur.

2. Türkiye Cumhuriyeti’nin Hedef Ülke Oluğu Göçlerin Tarihsel Dönemleri

Türkiye Cumhuriyeti devleti kuruluşundan itibaren, farklı kaynak ülkelerden ve farklı sebeplerden göç almış önemli bir hedef ülke konumunda olmuştur. Bu göç hareketleri, bölge (orijin ya da menşe) ve göçe yol açan sebepler bağlamında farklılıklar taşısa da Anadolu coğrafyasının şekillenmesinde ve yeniden yapılanmasında önemli bir yere sahip olmuşlardır.

Türkiye Cumhuriyeti, geniş bir coğrafyaya yayılmış Türklerin -doğal olarak- kendi anavatanlarına dönüşlerini içeren tersine göçün yanı sıra bulunduğu istikrarsız ve kırılgan coğrafi konum sebebiyle kaçınılmaz olarak tetiklenen bireysel veya kitlesel özellik taşıyan göç hareketlerinin de tümüne sahne olmuştur. Hatta günümüzdekinin aksine Türkiye, cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda çok sayıda beyin göçü de almıştır. Almanya’da Hitler rejiminden kaçan bilim insanları, Ankara’ya sığınmışlar ve genç cumhuriyetin gerçekleştirdiği reformlara etki etmişlerdir (Namal, 2012:15).

Yukarıda bahsedildiği üzere meydana gelen istisnaların dışında Türkiye’nin hedef ülke olduğu göç hareketlerinin genel karakteristik özelliklerine baktığımızda ikili bir sınıflamadan bahsedebiliriz. Bunlardan ilki, Türkiye’ye çalışma ya da eğitim amaçlı gelenlerin veya oturma ve çalışma izni bulunanların ailelerinin oluşturduğu düzenli göç hareketleri; diğeri ise daha çok transit göç, sığınmacı ve mülteci hareketlerini de kapsayan ve kayıt dışı göç hareketlerine vurgu yapan düzensiz göç hareketleridir (İçduygu, Erder & Gençkaaya, 2014:223). Türkiye’ye yönelik bahsedilen bu göç hareketleri kimi zaman hedef ve kaynak ülke arasında akdedilen anlaşmalarla kimi zaman ise anlaşma olmaksızın gerçekleştirilmiştir. Tüm bunlar dikkate alındığında tarihsel ve güncel anlamda köklü bir göç tecrübesine sahip olan Türkiye için kurulduğu günden günümüze göç politikası oluşturmak ve bunu zamanın koşullarına

¹ Türk hukuk sisteminde bu durumun getirdiği kavram karmaşası için Avrupa dışından gelen ve sığınma talep eden kişiler için “şartlı mültecilik” statüsü tanımlanmıştır.

göre uyarlamak elzem olmuştur. Üstelik Türkiye, sahip olduğu coğrafi ve siyasi konum itibarıyla sadece göç politikası oluşturmak ve bunu yürütmek değil göç diplomasisi konusunda da kendini sürekli yenilemek ve geliştirmek zorunda kalmıştır.

Türkiye'ye yapılan göçlerin bu denli çeşitli, yoğun ve süregelen olduğu göz önüne alınarak temel tarihsel kırılma noktalarının belirlenmesi önemlidir. Tarihsel olarak 1923 - 1991 dönemi; 1991 - 2010 dönemi ve son olarak 2010'dan günümüze uzanan üç ana dönem, Türkiye'nin hedef ülke olduğu göçlerin niteliksel olarak analizinin yapılması ve bu dönemlerin birbirine benzer ve birbirlerinden farklı yönlerinin ortaya konulması bakımından aşağıdaki gibi ele alınmıştır.

2.1. 1923 - 1991 Döneminde Yapılan Göçler

Cumhuriyetin kuruluşundan Soğuk Savaş döneminin sona ermesine kadar geçen süre içinde Türkiye, karakteristik olarak birbirinden oldukça farklı göç dalgalarıyla karşılaşmıştır. İmparatorluk mirası bir ulus devlet olarak Türkiye komşu coğrafyalardan ve özellikle de Balkanlar'dan çok sayıda göç almıştır. Soydaşların anavatana geri dönüş göçü yani tersine göç özelliğinde olan bu göçler, Türkiye'nin ulus devlet olarak yapılmasına ve demografik olarak homojenleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bahsettiğimiz bu homojenleşme elbette sadece etnisite merkezli bir bakış açısıyla gerçekleşmemiş, Türk etnik bilincine sahip olmak gibi kültürel bir ortaklık temelinde sağlanmıştır (Özlem, 2019: 297-311). 1923 - 1991 yılları arasında Türkiye'nin doğusundan gelen göçler istisnai olmakla birlikte Balkanlar'dan gelen göç hareketleri ön planda olmuş ve geniş bir döneme yayılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen ve ulus devletleşme aşamasında önemli bir parametre olan Balkanlar'dan göçmen kabul etme stratejisi dönemin temel göç politikasını oluşturmuştur (Şimşir, 2017:279). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Balkanlar'dan Anadolu'ya yönelik göçler 17. yüzyıldan beri süregelen "savaş" faktö-

ründen değil daha farklı unsurlarla şekillenmiştir. Genç cumhuriyetin göç politikalarını oluşturma süreci başlamış ve Balkanlar da bu politikanın önemli ve vazgeçilmez unsuru olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de tarihsel süreç içinde göç politikalarını şekillendiren içsel unsur olarak Cumhuriyet döneminde ulus-devlet kurma amacıyla milli kimlik ve aidiyetin oluşturulmasına ilişkin yürütülen politikalarda Balkanlar temel coğrafya olmuştur (Canpolat & Arner, 2012:15). Yürütülen kimlik siyasetinin yanı sıra Türkiye'nin Balkanlar'dan Anadolu'ya göçmen kabul etme siyaseti izlemesinin dışsal unsurunu ise Balkan devletlerinin kendi topraklarında yaşayan Türk/Müslüman nüfusa yönelik izlediği ayrımcı politikalar oluşturmuştur (Özlem, 2021:146-151). Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'nin hedef ülke olduğu en yoğun göçler Yunanistan başta olmak üzere Bulgaristan, Yugoslavya (Sırp - Hırvat- Sloven Krallığı) ve Romanya'dan gerçekleşmiştir.

Cumhuriyetin ilanından hemen önce gerçekleşen ve genç cumhuriyetin iç ve dış politika gündeminde geniş yer kaplayan en önemli hadiselerden biri *Türk - Yunan Nüfus Mübadelesi* olmuştur. Mübadele, dönemin uluslararası hukukuna uygun olarak en az iki devlet arasında yapılan nüfus değişimi anlamına gelmektedir. Bu nüfus değişimine yani mübadeleye tabii tutulan kişilere de mübadil denmektedir (Özdemir & Vardar Tutan, 2021:25-27).

Türkiye - Yunanistan ilişkilerinin kırılma noktalarından biri olan mübadele meselesi, Lausanne Barış Konferansı sırasında gündeme getirilmiş ve konunun aciliyeti sebebiyle Lausanne Barış Antlaşması imzalanmadan önce 30 Ocak 1923'te "*Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokolü*" yani "*Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi*" imzalanmıştır. 19 maddelik sözleşmeye göre mübadeleye tabii tutulacak olan kişiler aşağıdaki maddelerle belirlenmiştir (Oran, 2009:323-333):

"Madde 1: Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden

Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiçbirini Türk hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye, Yunan hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a yeniden dönerek orada yerleşemeyecektir.

Madde 2: Madde 1'de öngörülen mübadele:

a. İstanbul'da oturan Rumları,

b. Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktır".

Aynı maddede yukarıda bahsedilen söz konusu yerleşiklerin (etabli) kimler olduğu da tanımlanmıştır: "1912 kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul belediye sınırları içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş bulunan bütün Rumlar İstanbul Rumu ve 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'nun koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar sayılacaklardır". Mübadele kapsamında Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre 1923-1927 yıllarını kapsayan dört yıllık süre içinde 456.720 kişi mübadil olarak Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmiştir (Arı, 2007:92). Soğuk Savaş döneminde Yunanistan özelinde Batı Trakya Türklerinin de Türkiye'ye göçü söz konusu olmuştur. Türkiye - Yunanistan ilişkileri ekseninde yaşanan gelişmelerin ve Türk azınlığa yönelik ayrımcı ve baskıcı politikaların itici faktör olarak ön plana çıktığı göç sürecinde 1960-1980 yılları arasında yaklaşık 20.000 Batı Trakya Türkü, Türkiye'ye göç etmiştir (Özlem, 2015:81).

Bu dönemde Türk/Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı ve Türkiye'ye yönelik göçlerde temel kaynak ülke olarak ön plana çıkan diğer bir aktör Bulgaristan olmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra Bulgaristan'dan yapılan göçler konjonktürel gelişmelerle paralel bir seyir izlemiştir. İlk olarak 18 Ekim 1925 tarihli "Dostluk Antlaşması ile Ek Protokol ve İkamet Sözleşmesi" ile her iki ülkedeki azınlığa istedikleri takdirde ana-vatanlarına dönme hakkı tanınmıştır. Bu haktan

yararlanmak isteyen 198.688 göçmen, 1923-1939 yılları arasında Türkiye'ye gelmiştir (Şimşir, 1985:56). II. Dünya Savaşı sürecinde göçlerde azalma olsa da 1940-1949 yılları arasında 21.353 göçmen Türkiye'ye gelmiştir (Şimşir, 1985:57). Soğuk Savaş dönemi boyunca da Balkanlar'dan gelen göçlerde ağırlık yine Bulgaristan'da olmuş, kitlemel anlamda Türkiye'ye geri dönüş göçü olarak nitelendirebileceğimiz 1950-1951 Göçü, 1968 Yakın Akraba Göçü ve 1989 Zorunlu Göçü gibi her biri farklı gerekçelerle gerçekleşen göçlerde Bulgaristan hükümetinin bu dönem boyunca uyguladığı asimilasyon politikası ortak itici faktör olmuştur. 1950-1951 Göçü'ne sebep olan başlıca faktörler; Bulgaristan'ın, Türkleri göçe zorlama siyaseti izlemesi başta olmak üzere Bulgaristan ve Türkiye'nin Soğuk Savaş konjonktüründe farklı kutuplarda yer alması ve Türkiye'nin o dönem NATO üyeliği için Kore'ye asker göndermesi olmuştur (Lütem, 2000:76). Türkiye'nin göç tarihinde önemli bir kırılma noktası olan 1950-1951 göçünde Bulgaristan'dan toplamda 154.393 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Kamil, 1989:30). 1968 Yakın Akraba Göçü ise 1950-1951 yılında gerçekleşen göçle beraber ortaya çıkan parçalanmış aileler sorununun çözümü için taraflar arasında 22 Mart 1968'de imzalanan Göç Anlaşması ile olmuştur. Anlaşma kapsamında 30 Kasım 1978 yılına kadar yaklaşık 130.000 Bulgaristan Türk'ü, Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşir, 1985:57). Demografik kaygılarla hareket eden Bulgaristan hükümeti, Türkleri göç ettirmenin tek çözüm olmayacağını düşünerek asimilasyon politikası kapsamında Aralık 1984'ten itibaren katı bir Bulgarlaştırma politikası yürütmüştür (Özlem, 2021:153). Yıllarca süren baskı politikaları sonucu kıta Avrupa'sında II. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen en büyük kitlemel göç akını olan 1989 Zorunlu Göçü ile - geri dönenler hariç olmak üzere- 212.688 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşir, 2012:447).

1923-1940 yıllarını kapsayan dönemde Yunanistan ve Bulgaristan'dan sonra Türkiye, 164.630 kişinin geldiği Yugoslavya'dan da yoğun bir şekilde göç almıştır. Belgrad yönetiminin Türklere uyguladığı ayrımcı uygulamalar ve Türk-Müslü-

man toprak sahiplerinin sayısının azaltılmasına yönelik yapılan toprak reformu, göçlere sebep olan başlıca faktörlerden olmuştur. Bu dönemde Yugoslavya'dan sadece Türkler değil, "etnisite beyan belgesi" ile kendini Türk olarak beyan ettirenlerin de Türkiye'ye gelme durumu söz konusu olmuştur. Zira etnisite beyan belgesinde Türk yetkililer etnik kökene değil, etnik bilince göre hareket etmişlerdir. 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren göçlerin artış göstermesiyle iki taraf arasında göç anlaşması imzalanmışsa da yaklaşan savaşın da etkisiyle anlaşma TBMM'de onaylanmamış ve göçler serbest göç niteliğinde gerçekleşmiştir (Özlem, 2021:148-150). Soğuk Savaş döneminde ise özellikle 1950'li yıllarda Tito rejiminin tarım politikaları ve Makedonya'da Türklere karşı yapılan haksızlıklara ve baskılara karşı gelmek amacıyla kurulan Yücel Teşkilatı'nın üyelerinin suçsuz yere idam edilmeleri Türk halkının Anadolu'ya göçünün temel sebepleri arasında olmuştur (Koca, 2017:77). Makedonya'daki Yücel Teşkilatı gibi Bosna'da Genç Müslümanlar Teşkilatı; Kosova'da ise Genç Türkler adlı teşkilatlara yönelik benzer şekilde davranışlar bu bölgelerdeki göçü de tetiklemiştir (Koca, 2017:77). 1952 - 1991 arası dönemde Yugoslavya'dan Türkiye'ye 183.497 kişi gelmiş fakat bu göç hareketinin hukuki alt yapısı belirsiz olmuştur. Türk akademik literatüründe iki devlet arasında 1953 yılında Serbest Göç Anlaşması imzalandığı sıklıkla dile getirilse de resmi kaynaklarda bu anlaşma yer almamaktadır (Özlem, 2021:154).

Türkiye'nin hedef ülke olduğu bir diğer göç dalgası Romanya'dan gelmiştir. Romanya'dan Türk göçleri cumhuriyetin ilanından itibaren on yıllık bir süre içinde taraflar arasında herhangi bir anlaşma olmadan gerçekleşmiş ve bu süreçte 33.852 kişi Türkiye'ye gelmiştir. Balkan devletlerinin genelinde yapılan ve Türk azınlığı ötekileştiren toprak reformunun burada da yapılmasının yanı sıra Türklerin yoğun olarak yaşadığı Dobruca bölgesine Ulahların yerleştirilmesi sonucu Türkiye'ye göçler yoğunlaşmıştır. Göçleri düzenleyen anlaşma 4 Eylül 1936'da "*Dobruca'daki Türk Ahalinin Muhaceretini Düzenleyen*

Mukavelename" ile olmuştur. Anlaşma ile 1935-1940 yılları arasında Dobruca bölgesinden 64.570 Müslüman - Türk Türkiye'ye göç etmiştir (Özlem, 2021:150). Soğuk Savaş döneminde ise diğer Balkan devletlerine kıyasla oldukça sembolik düzeyde kalan Romanya'dan göçler, 1940-1970 arası dönemde 22.967 kişi ile sınırlı kalmış, 1970'ten sonra da kitlesel anlamda bir göç yaşanmamıştır.

Bu dönemde Türkiye'ye yönelik göçlerin temel bölgesi Balkanlar olsa da Türkiye Cumhuriyeti devleti doğu bölgelerden gelen göçmenler için de hedef ülke konumunda olmuştur. Bu göç hareketlerinden en önemlilerinden biri Çin Halk Cumhuriyeti kaynaklı olmuştur. 1 Ekim 1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından hemen önce Doğu Türkistan'ın Çin birlikleri tarafından istila edilmesinden kaçan Uygur Türkleri, oldukça uzun ve meşakkatli bir göç tecrübesi yaşamışlardır. Balkanlarda olduğu gibi bu bölgede de bu kez Uygur Türkleri baskı ve şiddet politikalarının hedefi haline gelmiştir. Bahsedilen baskı neticesinde Uygur Türklerinin Türkiye'ye göç etmesine yönelik çalışmalar da başlamıştır. Öncelikle Hindistan ve Pakistan'da bulunan 1.850 Doğu Türkistanlı'nın Türkiye'ye iskanlı göçmen olarak kabul edilmesi için görüşmelerde bulunan Doğu Türkistan önde gelenlerinden İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra'nın başkanlığındaki heyet Türkiye'ye gelmiş ve konuya yönelik görüşmeler yapmışlardır. Bu görüşmelerin sonucunda 10 Mart 1952 tarihinde alınan karar ile bahsedilen Doğu Türkistanlı 1.850 kişinin iskanlı göçmen olarak Türkiye'ye kabul edilmesi kararı alınmıştır (Kul, 2022:28).

1965 ve 1967 yıllarında da benzer şekilde Türkiye'ye göç etme amacıyla önce Afganistan'a gelen kabileler, iskanlı göçmen statüsünde Türkiye'ye gelmek için başvuruda bulunmuşlar ve başvuruları olumlu sonuçlanmıştır. İlk etapta 234 kişi gelmiş ve bunlar iskân ettirilmiştir; daha sonra Afganistan'da kalan 165 kişinin getirilmesi için de çalışmalar yapılmıştır. Uygur Türklerinin Türki-

ye'deki teşkilatlanmasının önemli bir aracı olan Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti'nin girişimleriyle 1967 yılında 70 kişi daha Türkiye'ye getirilmiştir. Göçler, 1967 sonrası da devam etmiş fakat bu göçler kitlesel değil daha çok bireysel özellikte olmuştur. Bu bağlamda sayıları tam bilinmemekle beraber Türkiye'de 70.000 Doğu Türkistanlının yaşadığı tahmin edilmektedir (Kul, 2022:29-32).

Çin dışında Türkiye'nin doğusundan gelen göçlerin bir kısmı da İran menşeli olmuştur. 1979 İran İslam Devrimi sonrası kurulan yeni rejimin yönetimi altında yaşamak istemeyen İranlılar, başta Türkiye olmak üzere başka devletlere göç etmişlerdir. Devrimle başlayan bu göç dalgası 1980-1988 İran - Irak Savaşı ile de devam etmiş ve Türkiye gerek hedef gerekse de Avrupa veya ABD'ye geçiş için transit ülke olarak tercih edilmiştir. Bu dönem boyunca Türkiye'ye yaklaşık 1.000.000 kişinin göç ettiği tahmin edilmekle beraber, etnik köken bakımından çoğunluk Azeri olmak üzere Fars ve Kürt kökenliler de göç edenler arasında olmuştur (Göç İdaresi Başkanlığı [GİB], 2023). Göç eden kişilerin bir kısmı Türkiye'yi hedef değil, transit ülke olarak görmüş ve Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir.

Soğuk Savaş'ın kırılma noktalarında Türkiye, Afganistan'dan da göç almıştır. 1980'li yılların başında gerçekleşen Afgan göçünde, İran'dan gelen göçlerde olduğu gibi savaş ve istikrarsızlık faktörü ön planda olmuştur. 1982 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali ile başlayan savaşla birlikte bölgede yaşayan birçok Türk, Türkiye'ye göç etmek istemiştir. İşgal sonrası önce Pakistan'a sığınan 4.163 kişi, Türkiye'ye yasal yollarla gelmiştir. Planlı ve sınırlı bir şekilde gerçekleştirilen göçle Türk soylu Afgan göçmenlerin iskanı sağlanarak, ekonomik ve eğitim hayatına katılımları da sağlanmıştır (Şimşek, 2021).

Türkiye'nin hedef ülke olduğu göçler denildiğinde akla ilk gelen kaynak ülkelerden olan Suriye'den göçler uzun yıllardır devam etmektedir. Soğuk Savaş döneminde Suriye'den bireysel göçlerin dışında 1945, 1951, 1953 ve 1967 yıllarında Türkiye'ye kitlesel göçler de gerçekleştirilmiştir.

Bölgesel sorunların yanı sıra iç karışıklıklar ve kırılğan iç siyasi yapı göçlerin gerçekleştirilmesinde etkili olmuştur. Sayıları net olarak bilinmeyen bu göçmenler Kırıkhan, Adana ve İskenderun'a yerleşmişlerdir (GİB, 2023).

Suriye gibi Irak'tan da süregelen göçlerin itici faktörü iç karışıklıklar ve istikrarsızlık olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Irak'tan Türkiye'ye yönelik göçlerin büyük bir kısmı Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak ordusunun 1988'de Irak'ın kuzeyine yönelik uyguladığı katliam sonrası gerçekleşmiştir. Tarihe Halepçe Katliamı olarak geçen olaylardan sonra 5.000'e yakın insan ölmüş, 51.542 kişi de Türkiye'ye göç etmiştir (GİB, 2023).

Bu dönemde gerçekleşen tersine göç hareketi Avrupa kaynaklı da olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde (Federal) Almanya başta olmak üzere, diğer gelişmiş Avrupa devletlerine yönelik gerçekleşen işgücü göçlerinde, Türkler ön planda olmuştur. İşgücü anlaşmalarıyla "misafir işçi" olarak 1960 ve 1970'li yıllarda yoğun bir şekilde F. Almanya'ya göç eden Türklerin bir kısmı, konjonktürel değişimler ve F. Almanya'nın entegrasyon sorunları sebebiyle anayurda geri dönmüştür. 1980'lerden itibaren Federal Almanya'da misafir işçi alımının azaltılması hatta bu işçilerin geri gönderilmesi ile ilgili tartışmalar sonucu, bahsedilen tersine göç hareketini teşvik etme amacıyla 31 Ekim 1983 - 30 Haziran 1984 tarihleri arasında yürürlükte kalan "*Geri Dönüşü Teşvik Primi*" ile başta Türkler olmak üzere yabancıların geri dönüşü hızlandırılmıştır. Yasa öncesi ve sonrası da yükselen ırkçılık, dışlanma ve aile birleşimini zorlaştıran yasalarla geri dönüşler gözlemlenmişse de yasanın yürürlükte olduğu süre boyunca 1983'te 100.388; 1984'te ise 213.469 kişi Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştır. Özetle, zaten bahsedilen sebeplerle bir gün anayurda dönme isteğinde olan Türkler, yasadan faydalanarak Türkiye'ye dönmüştür (Özdal, 2021:202-207).

2.2. 1991 - 2010 Döneminde Yapılan Göçler

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber göç olgusu da değişim ve dönüşüme uğramıştır. Dönemin güvenlik ortamının ve sınırların belirsizleşmesi, Soğuk Savaş dönemi boyunca dondurulan sorunların ve iç çatışmaların tekrar yaşanması güvenlik algısının değişimine bu da uluslararası sistemdeki tehdit algılamalarının farklılaşmasına sebep olmuştur. Küreselleşmenin de etkisiyle dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen tehlike ve sorunlar gündelik hayatımızı, alışkanlıklarımızı ve güvenliğimizi kolaylıkla tehdit eder boyuta ulaşmıştır. Devletler bu dönemde göç olgusu ve ilerleyen dönemlerde de düzensiz göçün önlenmesi konusunda salt ulus siyaseti izlemenin yetersiz olduğunun farkına vararak iş birliği yolları aramışlardır (Vardar Tutan, 2018:93). Bu dönemde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus savaş ve çatışmaların getirdiği istikrarsız ortamın yarattığı göç dalgalarının yine bu konjonktüre bağlı olarak gelişen ekonomik kaygılar ile iş bulma veya eğitim amaçlı göçlerin de artışa geçmesidir.

Dönemin uluslararası konjonktürüne bağlı olarak yaşanan gelişmeler Türkiye'ye yapılan göçleri de etkilemiş, Türkiye bu dönemde daha farklı bölgelerden göç almaya devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye'ye yönelik göçlerde yaşanan ilk gelişme, 1991 Körfez Savaşı ile Saddam Hüseyin'in sivilere yönelik saldırılarının artarak devam etmesi üzerine 467.489 Kürt ve kısmen de Türkmen'in Türkiye'ye gelmesi olmuştur (GİB, 2023). Bu kitle aynı yıl içerisinde geri dönmüşse de Türkiye'nin iç gündemini oldukça meşgul eden bir gelişme olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin hedef ülke olduğu bir diğer göç hareketi Ermenistan'dan gelmiştir. Ermenistan'dan Türkiye'ye göç, 1991 yılında Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra başlamıştır. Ermenistan'dan dışarı göçün başlıca sebepleri ise ekonomik ve siyasi kırılganlık ve çatışma ortamının varlığı olmuştur. Sınır komşusu olmalarına rağmen Türkiye'ye göç ABD, Rusya ve diğer Avru-

pa ülkelerine kıyasla düşük yoğunlukta gerçekleşmiş fakat Ermenistan'daki ekonomik şartlar ve ABD veya Avrupa ülkelerine gitmede yaşanan zorluklar göçmenleri Türkiye'ye yöneltmiştir (Körükmez, 2013:71-72). Halihazırda Türkiye'de ikamet eden Ermenilerin sayısına dair bir veri bulunmamakla beraber basında karar alıcılar tarafından 40.000-100.000 arasında değişen rakamlar zikredilmektedir. Türkiye'de yaşayan Ermeniler ise bu sayının 15.000-25.000 arasında olduğunu savunmaktadır (Körükmez, 2013:71). Türkiye'ye gelen Ermenilerin birçoğunun Türkiye'yi transit ülke olarak görerek Avrupa devletlerine gitme eğiliminde olduklarını da belirtmek gerekmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde sadece iç karışıklıklar ve ekonomik kaygılar ile sınırlı olmayan göç hareketliliği, eğitim amacıyla da gerçekleşmiştir. Esasında, Atatürk döneminde eğitim amacıyla Türkiye'ye göçler özendirilmiş, yine Atatürk'ün direktifleriyle Romanya ve Afganistan üzerinden öğrenci almaları yapılmıştır (Dok, 2009). Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Orta Asya'daki devletlerle ilişkilerini canlandırmak ve geliştirmek amacıyla Türkiye, çeşitli eğitim ve kültür anlaşmaları imzalamıştır. Bu durum da Türkiye'ye göç etme noktasında öğrenciler nezdinde çekici bir faktör olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle Orta Asya, Kafkaslar ve Balkanlar'daki öğrenciler başta olmak üzere Türkiye'yi cazip kılma amacıyla birçok proje geliştirilmiştir. 1992 yılında hayata geçirilen "Büyük Öğrenci Projesi" de bunlardan biri olmuş ve 2010 yılına kadar uluslararası öğrencilere verilen burslar sayesinde Türkiye'deki eğitim kurumlarında öğrenim görmeleri sağlanmıştır (Alimukhamedov, 2015:119). Projenin başladığı 1992-1993 eğitim öğretim yılında 10.000 öğrenci Türkiye'ye gelmiş; 1992-2008 yılları arasında 41.407 burs tahsis edilmiş; 2009 itibarıyla de 8143 öğrenci mezun olmuştur (Dok, 2009). Büyük Öğrenci Projesi daha sonra Türkiye Bursları Projesine dönüşmüş ve Türkiye'ye eğitim amaçlı göçler devam etmiştir.² Türkiye'ye eğitim amacıyla gelen bir kısım öğrencinin iş veya aile

² Güncel veriler itibarıyla 2021-2022 eğitim öğretim yılında 260.289 öğrenci, bu burslarla Türkiye'de eğitim görmüş-

kurarak Türkiye'ye kalıcı olarak yerleşmesi de mümkün olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemin diğer bir önemli göç olayı da Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göçü olmuştur. 1989'da Fergana Vadisi'nde yaşanan olaylardan sonra, Türkiye'ye göç etme isteklerini ilgili makamlara ulaştıran Ahıska Türkleri için 1990'da dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın talimatıyla çalışmalar başlatılmıştır. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göçü ise ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası bağımsızlığını kazanan Türk Devletlerini ziyaret eden Süleyman Demirel ile Ahıska Türklerinin temsilcilerinin görüşmesi sonrası gerçekleşmiştir. Yapılan çalışmalar sonrası 1992 yılında "*Ahıska Türklerinin Kabulü ve İskanına Dair Kanun*" ile her yıl belirli sayıda Ahıska Türkünün Türkiye'ye kabul edilmesi kararı alınmıştır. Buldukları yerde yaşadıkları siyasi baskı ve ayrımcılık sonucu anavatan olarak gördükleri Türkiye'ye göç etme isteğinde olan Ahıska Türklerinden ilk olarak 200 aile Türkiye'ye gelmiş ve bu aileler Iğdır'a yerleştirilmişlerdir. Sonradan gelenler ise kendi imkanlarıyla Ankara, Antalya, Bursa, İzmir, İstanbul ve Kocaeli gibi illere yerleşmişlerdir (Devrisheva, 2019:343-344). Ahıska Türklerinin göç süreci hala devam etmekte ve Türkiye'de çeşitli illere yerleşmiş 70.000'e yakın Ahıska Türkünün bulunduğu söylenmektedir (Ganiyeva, 2012:185).

Soğuk Savaş sonrası dondurulmuş sorunların ortaya çıkmasıyla iç çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bölge Balkanlar olmuştur. Yugoslavya'nın dağılmasına bağlı olarak Türkiye'ye Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya'dan kitlesel göçler gerçekleşmiştir. Zira Bosna - Hersek iç savaşında Sırpların etnik temizlik politikasıyla binlerce kişi hayatını kaybederken, milyonlarca kişi de mülteci konumuna düşmüştür. Bu o dönem itibariyle 4.3 milyon nüfusa sahip Bosna- Hersek'te, 2-3 milyon Boşnak'ın yerinden edilmesi ile sonuçlanmıştır. Türkiye 1992-1995 yılları arasında, savaş boyunca gelen 20.000 kişiyi

kabul etmiş ve çeşitli misafirhanelerde ağırlamıştır (GİB, 2023). Bosna - Hersek'teki savaşın yanı sıra Kosova'da Sırp ordusunun Kosovalı Arnavutlara yönelik gerçekleştirdikleri saldırılar sonucu birçok kayıp verilirken 1999 yılında 17.746 kişi, Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmıştır (GİB, 2023). Göç edenlerin birçoğu Türkiye'deki yakınlarının yanına sığınırken, diğerleri de yine karar alıcıların yönlendirdiği misafirhanelerde kalmıştır. Makedonya'da ise her ne kadar savaş yaşanmasa da ülkedeki etnik karışıklık sebebiyle 2001'de Makedon güvenlik güçleri ile Arnavut milisler arasında yaşanan çatışmalarda 120 bin kişi yerinden edilmiş ve 10.500 kişi de Türkiye'ye sığınmıştır (Özlem, 2021:157). Bahsedilen bu göçler geçicilik arz etmiş, bu kişiler savaş ve çatışma ortamı sona erdikten sonra kaynak ülkelerine geri dönmüşlerdir. Savaş ve iç çatışmalar bu dönemin temel göç sebebi olsa da ekonomik gereklilikler ve aile birleşimi de bu dönemin diğer bir göç sebeplerinden olmuştur. Aile birleşimi ve ekonomik gerekçelerle yapılan göçlerin en yoğununu Bulgaristan'dan gelen göçler oluşturmuştur. Net bir sayısal veri bulunmama ile birlikte 1992- 2001 yılları arasında yaklaşık 50.000 Bulgaristan Türkünün, Türkiye'ye göçü söz konusu olmuştur (Özlem, 2021:156).

Son olarak bu dönemde Türkiye'nin hedef ülke olarak görüldüğü yerlerin başında Afrika bölgesi gelmektedir. Afrika bölgesinden göçler, batı ve orta Afrika özelinde ekonomik kaygılarla olurken; doğu Afrika'dan göçler daha çok iç çatışma ve istikrarsızlık sebebiyle gerçekleşmektedir (Şaul, 2013:86). Bahsedilen ayrımdan hareketle 1990'ların sonundan itibaren gerek ekonomik gerek eğitim gerekse de kendi kaynak ülkelerindeki çatışmalar sebebiyle Afrika bölgesinden Türkiye'ye gelişler artmıştır. Türkiye'de yaşayan Sahra altı Afrikalı göçmenlerin sayısı tam olarak bilinmemekle beraber toplamda 1,5 milyon Afrikalının göç etmiş olduğu varsayımlar arasındadır.³ Türkiye'deki Afrikalı göçmenlerin kaynak ülkeleri genellikle Senegal,

tür (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı - YTB, 2022).

³ Afrika bölgesinden Türkiye'ye çalışma amacıyla gelip yerleşen kişi sayısında son yıllarda gözle görülür bir artış yaşansa

Gana, Etiyopya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi çeşitli devletlerden oluşmaktadır. Elbette bu göçmenlerin bir kısmı Türkiye'yi hedef ülke olarak görse de bir kısmının Türkiye'yi Avrupa'ya geçiş için bir transit ülke olarak gördüklerini söylemek de mümkündür (Şimşek, 2019).

2.3. 2010 Sonrası Dönemde Yapılan Göçler

2010 yılında Tunus'ta başlayan olaylarla gelişen süreçte Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde yaşanan çatışmalar ve terör olayları başta olmak üzere siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkmış ve tüm bölgeye yayılmıştır. Kısaca "Arap Baharı" olarak isimlendirilen süreçte milyonlarca insan düzensiz göçmen konumuna düşmüştür. Suriye'de başlayan ve halihazırda devam eden çatışmalar sonucunda 6,3 milyon Suriyeli ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Coğrafi olarak en yakın bölgelere dağılan Suriyeliler için Türkiye de bir hedef ülke haline gelmiştir. Suriyelilere yönelik "açık kapı politikası" izleyen Türkiye'ye ilk katile 29 Nisan 2011 itibariyle gelmiş ve zaman ilerledikçe göçler kitlesel boyuta erişmiştir. Göç tecrübesi oldukça eskiye dayanan Türkiye uluslararası kurumların da katkısıyla hızlı bir şekilde kapasite artışı ve süreç yönetimi gerçekleştirerek göç politikalarını koşullara göre uyarlamıştır (Erdoğan, 2020). Suriyelilerin kitlesel göçü başlangıçta "afet" ve "acil durum yönetimi" olarak değerlendirilerek sorumluluk Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'na verilmiş ve AFAD belli aralıklar saha araştırmaları yapmıştır (Erdoğan, 2020). Bahsedilen bu araştırmalardan biri de 2017 yılında yapılmış, kamplarda ve dışında yaşayan Suriyelilere yöneltilen Türkiye'yi neden hedef ülke olarak tercih ettikleri sorusuna en çok "ulaşım kolaylığı" cevabı verilmiştir (AFAD: 2017, 31). Türkiye, Nisan 2011'den günümüze kadar geçen yaklaşık 13 yıllık süre içinde dünyada en fazla Suriyeli göçmen ağırlayan ülke olmuştur (Özdal & Vardar Tutan, 2021a:315-316). Bir bölge devleti ve sınır komşusu olarak Türkiye güncel veriler itibariyle 3.181.122 geçici koruma altındaki Suriye vatandaşına ev sa-

hipliği yapmaktadır (GİB, 2024).

2016 sonrası dönemde Suriyelilerin göçünde bir azalma söz konusu olmuşsa da doğal nüfus artışıyla sayıları hep yükselme eğiliminde olmuştur (Erdoğan, 2020). Başlangıçta Suriyeliler nezdinde kalıcılık beklentisi olmamış ve bu sebeple yerleşme planı da yapılmamıştır, hatta birçok resmi raporda Suriyelilere yönelik "misafir" kavramı kullanılmıştır (AFAD: 2017). Zaman zaman bazı Suriye vatandaşları da kara veya deniz yoluyla Türkiye'yi Avrupa'ya geçişte bir güzergâh veya diğer bir adıyla transit ülke olarak görme eğiliminde olmuşsa da geçtiğimiz 13 yıllık süre zarfında Avrupa'da uygulanan katı göç ve sınır politikaları sebebiyle geçişler azalma eğiliminde olmuştur.

2011 yılından sonra Suriyeliler ile başlayan süreç sonrası Türkiye İran, Irak ve Afganistan menşeli göçmenler için hedef ülke olma konumunu arttırmıştır. Son dönemde özellikle kamuoyunun dikkatini oldukça çeken ve iç çatışmalar ve rejim değişikliği sebebiyle Afganistan'dan Türkiye'ye yönelik göçlerde, ciddi boyutta bir artış yaşanmıştır. Elimizde net bir bilgi olmamakla beraber Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2021 yılında yaptığı açıklamaya göre Türkiye'de 300.000 Afganistanlı göçmen bulunmaktadır (Euronews, 2021). Güncel verilere baktığımızda ise 2017 yılından sonra artış göstermeye başlayan ve 2019 yılında zirve noktasını gören düzensiz göçmenlerin çoğunluğunun uyruğu Afganistan menşeli olarak kayıt altına alınmıştır (GİB, 2023). Göç İdaresi Başkanlığı'nın düzensiz göçmenlere yönelik hazırladığı verilere göre de 66.147 kişi ile Afganistan, Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmenler arasında birinci sıradadır (GİB, 2023).

da Afrikalı göçmenler nezdinde yapılan çalışmalar Emniyet Genel Müdürlüğü verileri, sınır karakollarından toplanan bilgiler veya sosyal bilimler alanında yazılan bazı öğrenci tezleri ile sınırlıdır (Aydın, 2017).

3. Türkiye Cumhuriyeti'ne Yapılan Göçlerde Niteliksel Farklılıklar ve Benzerlikler

Dönem	Kişi Sayısı	Temel Göç Nedeni	
1923 - 1991	Yunanistan: 456.720 (1923 - 1927) 20.000 (1960 - 1980)	Asimilasyon politikaları başta olmak üzere, ayrımcı ve azınlık haklarını tanımamaya yönelik politikalar itici faktörlerdendir.	
	Bulgaristan: 198.688 (1923 - 1939) 21.353 (1940 - 1949) 154.393 (1950 - 1951) 130.000 (1968 - 1978) 212.688 (1989)		
	Yugoslavya: 164.630 (1923 - 1940) 183.497 (1952 - 1991)		
	Romanya: 33.852 (1923 - 1933) 64.570 (1935 - 1940) 22.967 (1940 - 1970)		
	Doğu Türkistan: 1.850 (1952) 469 (1965 - 1967)		Balkanlarla benzer şekilde baskı ve şiddet politikaları itici faktördür.
	İran: 1.000.000 (1979 sonrası)		İran İslam Devrimi sonrası kurulan baskıcı rejim itici faktördür.
	Afganistan: 4.163 (1982 sonrası)		Sovyetler Birliği'nin işgali itici faktördür.
	Irak: 51.542 (1988 sonrası)		Saddam Hüseyin'in Kuzey Irak saldırısı itici faktördür.
	Suriye: Bilinmiyor (1945, 1951, 1953 ve 1967)		İç karışıklıklar ve kırılgan yapı itici faktördür.
	Almanya: 100.388 (1983) 213.469 (1984)		Yükselen ırkçılık, dışlanma ve aile birleşiminin zorlaştırılması itici faktördür.

1991 - 2010	Irak: 467.489 (1991)	1991 Körfez Savaşı'nda sivillere yönelik katliamlar itici faktördür.
	Ermenistan: Bilinmiyor (1991 sonrası)	Sosyo-ekonomik faktörler ve çatışma ortamı itici faktördür.
	Orta Asya, Kafkaslar ve Balkanlar'dan öğrenci alımları: 10.000 (1992-1993) 41.407 (1992-2008) 260.289 (Güncel veri-2021-2022)	Türkiye'nin yürüttüğü burs programları çekici faktördür.
	Ahıska Türkleri: 200 aile (1992) 70.000 (1992 sonrasında günümüze)	Siyasi baskı ve ayrımcılık itici faktördür.
	Bosna Hersek: 20.000 (1992-1995) Kosova: 17.746 (1999) Makedonya: 10.500 (2001)	Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan iç savaş itici faktördür.
	Afrika: Bilinmiyor (1990-Günümüz)	İç çatışma ve sosyo-ekonomik kaygılar itici faktördür.
	2010 - Günümüz	Suriye: 3.181.122 (2011- Günümüz)
	Afganistan: 300.000 (2014- Günümüz)	İç çatışmalar ve rejim değişikliği itici faktördür.

Yukarıda genel hatlarıyla çizdiğimiz tarihsel dönemler ve bu dönemlerin içinde yer alan kırılma noktaları Türkiye Cumhuriyeti devletinin şekillenmesi başta olmak üzere Türkiye'nin göç politikalarının ve göç diplomasisinin oluşmasını ve gelişmesini de sağlamıştır. Farklı bölgelerden, farklı zamanlarda; farklı sebeplerden, farklı yoğunlukta gerçekleşen bu göçlerin temel benzerliği varılacak hedef ülkenin Türkiye olmasıdır. Genel anlamda değerlendirdiğimizde göç hareketliliğinden de ziyade gerçekleşen tüm nüfus hareketlerinde çevreden merkeze doğru bir yönelim söz konusu olmuştur. Tüm bu hareketliliğe yönelik Türkiye, belirli bir göç politikasına sahip olsa da bu politikaların konjonktürel etmenlerle şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda konjonktürel

olarak çok farklı bir yapıya sahip dönemler olan 1923-1991 döneminin; 1991-2010 döneminin ve 2010'dan günümüze kadar olan dönemin niteliklerinin ortaya konulması önemlidir.

1923-1991 dönemi istisnalar olmakla birlikte göç hareketliliğinin daha çok Balkanlar'dan geldiğini söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetinin önemli bir aracı olan iskân politikasıyla daha önce Balkanlar'a yerleştirilen ve imparatorluk mirası olan Türk - Müslüman nüfusun, Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesiyle birlikte artan baskı ve zulüm politikalarıyla anavatana geri dönüşleri bu yoğunluğun başlıca sebebi olmuştur. Tersine göç niteliğinde olan Balkanlar'dan göçlerin ilki Türk - Yunan nüfus mübadelesiyle

gelen göçlerdir. Bahsedilen bu mübadele, cumhuriyet döneminde yapılan tek mübadele olması bakımından diğer tüm göçlerden ayrılmaktadır. Balkanlar'dan gelen diğer göçlerle kıyaslandığında ise benzer özellikler taşımakla beraber Türk - Yunan Nüfus Mübadelesi; anlaşma yoluyla gerçekleşmesi, zorunlu olması, karşılıklı olarak yapılması ve ülke toprakları içerisinde bölge sınırlandırılmasıyla gerçekleştirilmesi bakımından niteliksel açıdan farklıdır. Bu yönleriyle Balkanlar'dan gelen göçlerde bu dört özelliği birden barındıran tek örnektir. Zira Bulgaristan ile yapılan 1925 İkamet Sözleşmesi ve 1968 Göç Anlaşması ve Romanya ile 1936'da Göç Anlaşması ile yapılan göçler de anlaşma yoluyla gerçekleştirilmişse de bu göçlerde bir nüfus değişimi olmamış bu göç hareketi tek taraflı ve isteğe bağlı olarak yaşanmıştır. Ayrıca yine Bulgaristan'dan 1950-1951 Göçü ve 1989 Zorunlu Göçü gibi zorunlu olması dolayısıyla benzerlik taşısa da anlaşma olmaması ve nüfus değişimini içermemesi bakımından farklılık göstermektedir (Özlem, 2029:306). Niteliksel anlamda bir diğer farklılık mübadillerin iskanı noktasında olmuştur. Mübadiller istisnalar olmakla birlikte genel olarak mübadele ile Yunanistan'a göç eden Rumların evlerine zorunlu olarak iskân edilmişlerdir. Balkanlar'dan gelen serbest göçmenlere yönelik ise iskân durumu söz konusu olmamış, 2510 sayılı İskân Kanunu'ndan yararlanma durumu daha az olmuştur. Zira Bulgaristan'dan gelen göçmenler daha çok akraba ve yakınlarının iskân için hazırladıkları elverişli ortamdan faydalanmışlardır. Son olarak "öteki" tanımlaması bağlamında Rum mübadillerin modern anlamda Türk kimliğinin oluşumunda diğer uluslara nazaran daha belirgin olması bakımından niteliksel bir farklılık taşımaktadır. Gerek Anadolu topraklarındaki yoğunlukları gerekse de Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda mücadele edilen öteki olarak Yunanistan'ın Türkiye içindeki uzantıları olması sebebiyle diğer üç Balkan ulusundan farklı bir yere sahip olmuştur (Özlem, 2019:306-307).

Tüm bu farklılıklara rağmen Balkanlar'dan gelen göçmenlerin ortak özellikleri anavatanları Türki-

ye'ye geri dönmeleri ve döndükten sonra da Türkiye'nin ulus devlet yapılanmasında ve ülkenin kalkınmasında önemli görevler üstlenmeleri olmuştur. Bu durum genç cumhuriyetin göç politikaları açısından da önem arz etmektedir, dönemde yaşanan göçler belli bir sistematığe bağlanarak göç, iskân ve entegrasyon politikası oluşturma çabalarının karşılık bulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda özetle Balkanlar'dan göçün devlet desteğiyle yapılma sebepleri şu şekildedir:

1. Türkiye'nin nüfus politikası ulus-devlet olma amacıyla şekillendirilmiş ve göçmen alma siyaseti yeni devletin kimliğini oluşturmak amacıyla yapılmıştır.
2. Yeni devletin iktisadi bağımsızlığını sağlamak amacıyla kalkınma hamleleri yapılacağından ötürü ve on yıllık savaş sürecinin halk üzerindeki etkileri göz önüne alınarak taze bir nüfus gücüne ihtiyaç duyulmuştur.
3. Misak-ı Milli sınırları dışında kalan Balkan Türklerinin güvenliğini sağlama noktasında çıkan zorlukları bir nebze olsun aşma noktasında göç yardımcı bir unsur olmuştur.
4. Yenidevletinkararalmamekanizmalarında bulunan Rumelili idarecilerin Balkan Türkü hemşerilerinin göçlerine sempatik bakmaları etkili olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen göçlerde durum dönemin uluslararası konjonktürüne uygun bir şekilde biçimlenmiştir. Bu dönemde Yugoslavya'dan göçlerin yanı sıra özellikle Bulgaristan'dan yapılan göçlerin ön planda olduğunu görmek mümkündür. Balkanlar'dan yaşanan göçlerde niteliksel unsurlarda göze çarpan: Daha çok soydaş göçü şeklinde olmasıdır. Elbette Arnavut, Boşnak, Pomak/Goralı/Torbeş nüfusun da buna dâhil olduğunu söylemek mümkündür ancak iskân politikası ırk esasına göre değil, Türk kültürüne bağlılığı esas almıştır. Balkanlar'dan gelen göçmenlerin Türkiye'ye demografik açıdan bir ivme kattıkları görülürken, aynı zamanda devlete getirdikleri mali yükü kısa zamanda

telafi etmişlerdir. Zaten Türk soylu oldukları için hızlı bir şekilde topluma entegre olmuşlar ve hızlı bir şekilde yerleştikleri bölgelerde ekonomiye katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca ara eleman ihtiyacı olan mesleklerde bu açığı gidererek istihdama katkı sağlamışlardır. Marmara ve Ege bölgelerinde sanayiye getirdikleri yeni soluk bu açıdan önemli olmuştur. Diğer bir deyişle Balkanlar'dan niteliksiz bir kalabalık değil meslek sahibi, vergisini veren, vatan ve millet sevgisi yüksek bir kitle gelmiştir.

Bu dönemde Balkanlar'dan gerçekleşen göçlerde dikkatimizi çeken bir diğer husus, Türkiye'nin bir göç politikasının olduğu ve bunun konjonktürel faktörlerle şekillendiğidir. Zaman zaman Türkiye'nin göç diplomasisini de işlettiğini söylemek mümkündür. Buradaki muhatabı ise göç alacağı devlet olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleşen göçler farklı bölgelerden gelmiştir. Bunu dönemin çatışma ortamı ve Soğuk Savaş dönemi dondurulan sorunların tekrar ortaya çıkmasıyla açıklamak mümkündür. Sınır aşan yapısıyla uluslararası göç olgusunun yeni tehditler arasında gösterilmesi de bu dönemle paralel bir şekilde olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin demografik yapısına etki edecek bir göç hareketi yaşanmamış zira çatışmalar bitince göçmen kitlenin büyük bir kısmı kaynak ülkelere geri dönmüştür. Genelleme yapmak durumunda kalırsak bu göçlerin daha çok geçici mahiyette olduğunu söylememiz mümkündür. Bu dönemde elbette kalıcı mahiyette olan göçler de mevcuttur. Eğitim amacıyla Türkiye'ye gelen öğrencilerin iş sahibi olması veya ekonomik kaygılarla Afrika'dan gelen göçmenlerin yerleşmesinin yanı sıra Ahıska Türklerinin anavatana dönerek çeşitli illere yerleşmeleri buna verilecek örneklerden bazılarıdır.

Son olarak 2010 yılı sonrası dönemde Arap Baharı süreciyle başlayan ve özellikle geçici koruma altındaki Suriyeliler ekseninde Türkiye'de başlayan tartışmalar günümüzde artış göstermiştir. Tartışmalar daha çok Türkiye'nin demografik dengelerinde yaratabilecekleri etki ve ekonomik

açıdan getirdikleri maliyet üzerinde yoğunlaşmaktadır. Diğer taraftan gündemi meşgul eden bir diğer göç hareketini de Afganistan'dan gelen göçler oluşturmuştur. Özellikle ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi öncesi ve sonrasında yaşanan bu göç dalgası ciddi bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Her iki göç hareketinin de -genel olarak- Avrupa'ya gitme eğilimi içinde olduğunu söylesek bile özellikle Suriyeliler özelinde bu durum Avrupa Birliği (AB) ülkeleriyle daha çok göç diplomasisi konusunda bir araç haline getirilen konulardan olmuştur. 2013 yılında imzalanan Türkiye ve AB arasındaki Geri Kabul Anlaşması da bu bağlamda değerlendirilebilir. Zira AB, Türkiye ile imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nı vize rejiminin serbestleştirilmesi diyalogu ile eş zamanlı olarak başlatmıştır. Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşması ile üstlendiği yükümlülüğün karşılığında AB tarafından vadeliden vize muafiyeti, bu anlamda karşılıklılık ilkesiyle bağdaşmayan sınırlı bir kazanç olarak değerlendirilmiştir (Reçber, 2021: 345). Özetle Türkiye, 2011 ve sonrası dönemde gerçekleşen kitlesel göç akınlarına yönelik Göç İdaresi Başkanlığı'nın kurulması ve YUKK'un çıkarılması gibi faaliyetlerle göç politikalarını güçlendirme ve kurumsallaştırma adına gelişme gösterirken; AB ile gerçekleştirilen anlaşmalarla da göç diplomasisi konusunda tecrübe edinmektedir.

2010 sonrası yaşanan kitlesel göçlere yönelik olarak Suriyeliler özelinde; nicel anlamda öngörülemeyen düzeyde kişinin gelmesi, krizin devamı ile artan kişi sayısına bağlı olarak kampların kapasitesini aşması ve Suriyelilerin Türkiye'nin dört bir yanına dağılarak "kentli mülteci/sığınmacı" olgusunu ortaya çıkarması (İçduygu, 2015:18-19) ve başta oldukça yüksek düzeyde olan toplumsal kabulün zamanla azalması hatta kimi zamanlarda tepkilere sebep olması günümüzdeki tartışmalardan bazılarıdır. Hatta en son 2021 yılında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) desteğiyle hazırlanan ve 2022 yılında yayımlanan Suriyeliler Barometresi'nde de bu tartışmalar dile getirilmiştir. Yapılan anket çalışmasının sonucunda Türk toplumunun toplumsal

kabulün tahammül seviyesine dönüştüğü, Türk toplumunun büyük çoğunluğunun kültürel olarak Suriyelilerle benzer olmadıklarını dile getirmeleri benzer şekilde Suriyelilerin de Türk toplumu ile sosyal mesafelerinin açıldığı söylemine destek verdikleri gözlemler arasında olmuştur (Erdoğan, 2022: 318-323).

Sonuç

Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin niteliksel boyutta analiz edildiği bu çalışmada nicel verilerden de yararlanarak cumhuriyetin kurulmasından günümüze farklı göç türleri ve bunlara yönelik uygulanan politika ve diplomasi faaliyetlerinin konjonktürel gelişmelerden doğrudan etkilendiğini söyleyebiliriz. 1923-1991 Dönemi; 1991-2010 Dönemi ve 2010'dan günümüze kadar olan tarihsel dönemlerde Türkiye'ye farklı kaynak ülkelerden, farklı sebeplerden ve farklı sonuçlar doğuran göç hareketleri yaşanmıştır. Bahsedilen tüm bu göç dönemleri sonucunda ise Türkiye gerek göç politikasını kurumsallaştırma noktasında gerekse de göç diplomasisini geliştirme anlamında oldukça önemli adımlar atmıştır.

1923 - 1991 dönemi, cumhuriyetin ilk yıllarından Soğuk Savaş'ın sonuna kadar devam eden dönemde Balkanlar başta olmak üzere imparatorluk mirası bölgelerden tersine göç hareketi yaşanmıştır. Bu göç hareketleri dönemsel ve niteliksel anlamda farklılıklar taşısa da Türklerin anayurda dönüşü ile sonuçlanması bakımından benzer özellikler taşımaktadır. Türkiye, çoğunluğu kitlesel olan göçlerde kimi zaman kaynak ülkelerle imzalanan göç anlaşmaları doğrultusunda nispeten daha planlı bir göç alımı yapsa da göç politikalarının hızlı reaksiyon vermesi noktasında kimi sıkıntılarla karşılaşıldığını söylememiz mümkündür. Türk etnik bilincine sahip olmak gibi kültürel bir ortaklık temelinde gerçekleşen bu göçler, Türkiye'nin demografik yapısının şekillenmesinde önemli bir konumda olmuştur. Türkiye'nin göç politikasının ve ilerleyen süreçte de göç diplomasisinin gelişmesine katkı sağlayan bu gelişmelerde Balkanlar temel kaynak bölge olmuşsa da Türkiye'ye yönelik Doğu Türkistan,

İran, Afganistan, Suriye ve Irak menşeli göçler de dikkat çekici boyutta olmuştur.

1991-2010 Döneminde yaşanan göçlerde daha çok Soğuk Savaş sonrası konjonktürünün etkili olduğunu söylememiz mümkündür. Sınır aşan yapısı itibariyle artık bir güvenlik sorunu ve hedef ülkenin kimlik yapısını bozan bir tehdit olarak göç olgusuna yönelik iş birliği kaçınılmaz olmuştur. Bu dönemde dondurulmuş sorunların iç çatışma ve karışıklıkları beraberinde getirmesiyle Türkiye gerek Avrupa'ya geçiş güzergahı olması bakımından transit ülke, gerekse de nispeten istikrarlı yapısıyla göçmenler için hedef ülke konumunda olmaya devam etmiştir. Bu dönemde sadece iç karışıklıklar veya ekonomik amaçlarla değil eğitim amacıyla Türkiye'yi tercih eden öğrencilerde de artış olmuştur. Özellikle yürütülen projeler vasıtasıyla Orta Asya, Kafkaslar ve Balkanlar'dan öğrenci alımları gerçekleşmiş, bu kişilerden bazıları Türkiye'de yaşamaya devam etmiştir. Bahsedilen ekonomik ve eğitim amaçlı göçlerle gelenlerin dışındaki göçler genel anlamda geçici göç niteliğinde olmuştur.

2010 yılında Arap Baharı ile tüm Orta Doğu'ya yayılan olaylardan sonra Türkiye'ye 2011 yılı itibariyle kitlesel olarak başlayan ve devam eden göçler, yaklaşık 13 yıllık süre zarfında gerek iç politikada gerekse de dış politikada Türkiye'nin başlıca gündemlerinden biri olmuştur. Geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin yanı sıra güncel tartışmalar düzensiz bir şekilde sınırları geçen Afgan göçmenlerin akıbeti noktasında da devam etmiştir. Her iki göç hareketinin de -genel olarak- Avrupa'ya gitme eğilimi noktasında benzer olduğunu söylesek bile özellikle Suriyeliler özelinde bu durum Avrupa Birliği (AB) ülkeleriyle daha çok göç diplomasisi konusunda bir araç haline getirilen konulardan olmuştur. Özetle Türkiye, 2010 sonrası dönemde gerçekleşen kitlesel göç akınlarına yönelik göç politikalarını kurumsallaştırma noktasında gelişme göstermiş; AB ile gerçekleştirilen anlaşmalarla da göç diplomasisini geliştirmiştir. Fakat 2010 sonrası dönemde gerçekleştirilen bu göçler özelinde yapılan

tartışmalar konunun siyasi bir araca dönüştürülmesiyle farklı bir boyuta geçmiş, göçlerin niceliksel ve niteliksel boyutta Türkiye'nin demografik dengelerini değiştirecek potansiyele sahip olduğu söylemleri artmıştır.

Kaynaklar

- Alimukhamedov, F. (2015). The Analysis of International Students Migration Towards Turkey, *Bilge Strateji*, 7(12), ss.112-130.
- Argalı M. (2021). Göç Politikası ve Göç Diplomasisi, In B. Özdal (Ed.) *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, 2. Baskı, Dora Yayınları, ss.8-10.
- Arı, K. (2007). Büyük Mübadele – Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925), 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aydın, H. (2017). Afrika’dan Günümüz Türkiye’sine Göç Hareketleri, *Afrika Araştırmacıları Derneği*, retrieved from <https://afam.org.tr/afrikadan-gunumuz-turkiyesine-goc-hareketleri/>.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 370-388.
- Canpolat, H., Arıner, H. O. (Haziran 2012). Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi, *ORSAM*, Rapor No:113, ss. 15-30.
- Devrisheva, K. (2019). Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü. *SUTAD*, 45, ss.320-344.
- Dok, Birol. (2009). Türkiye’nin Gururu Büyük Öğrenci Projesi, *Türk Yurdu*, Yıl 98, Sayı 260, retrieved from <https://www.turkyurdu.com.tr/dergi-detay.php?id=77>.
- Erdoğan: Muhalefetin Söylediği Rakamlar Yalan, Türkiye’de 300 Bin Afgan Göçmen Var (20.08.2021). *Euronews*, retrieved from <https://tr.euronews.com/2021/08/20/erdogan-muhalefetin-soyledigi-rakamlar-yalan-turkiye-de-300-bin-afgan-gocmen-var>.
- Erdoğan, M. Murat. (2020). Türkiye’deki Suriyeliler: 9 Yılın Kısa Muhasebesi, *Perspektif*, retrieved from <https://www.perspektif.online/turkiyedeki-suriyeliler-9-yilin-kisa-muhasebesi/>.
- Erdoğan, M. Murat. (Kasım 2022). Suriyeliler Barometresi – 2021, retrieved from <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/01/SB-2021-TR-MME-FINAL-19-Ocak-2023.pdf>.
- Ganiyeva, Salimya. (2012). Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Göç Etmesi ve Türk Vatandaşlığına Alınması ile İlgili Hukuki Sorunlar, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 180-199.
- International Organization for Migration (IOM), Perruchoud R., Redpath – Cross J. (Eds.). (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı.
- İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö. F. (Ocak 2014). Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. *Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi*.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye, Nereye Kadar Bir Göç Ülkesi?, *TÜSİAD Görüş Dergisi*, 88, ss.17-20.
- Kamil, İbrahim. (1989). İkili ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristan’daki Türklerin Hakları, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Koca, S. (2017). Balkan Türklerinin Yakın Dönem Kahramanları: ‘Yücelciler’, *Akademik Bakış Dergisi*, 60, ss.34-60.
- Körükmez, L. (2013). Öncesi ve Sonrası: Ermenistan’dan Türkiye’ye İşgücü Göçünün Nedenleri ve Göçmen İlişki Ağları, *Sosyoloji Dergisi*, 29, ss.66-82.
- Kul, Ö. (2022). 1949 Sonrası Doğu Türkistan’dan Türkiye’ye Göçler ve Türkiye’de Göçmenlerin Durumu. In Z. Aslan (Ed.) *19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’ye Yapılan Göçler, Göçmenlik ve Sosyal Uyum*, Atatürk Araştırma Merkezi, ss.25-38.
- Lütem, Ö. E. (2000). *Türk – Bulgar İlişkileri 1983-1989*, Cilt I, 1983-1985, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

- Namal, Y. (2012). Türkiye’de 1933-1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları, *Yüksek Öğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), ss.14-19.
- Oran, B. (2009). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, 15. Baskı, İletişim Yayınları.
- Özdal B., Vardar Tutan E. (2021). Temel Kavramlar, Olgular ve Kuramlar, In B. Özdal (Ed.) *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, 2. Baskı, Dora Yayınları, ss.1-76.
- Özdal, B. (2021). Türkiye’den Yurtdışına İşgücü Göçü (F.) Almanya Örneği. In B. Özdal (Ed.) *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, 2. Baskı, Dora Yayınları, ss.192-224.
- Özdal, B., Vardar Tutan, E. (2021a) In B. Özdal (Ed.) *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, 2. Baskı, Dora Yayınları, ss.300-326.
- Özlem, K. (2015). *Türkiye’nin Balkan Türkleri Politikasının Analizi (1991 – 2014)*, (Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi, retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Özlem, K. (2019). Türkiye – Yunanistan Nüfus Mübadelesinin Balkanlar’dan Türkiye’ye Yönelik Göçler İçerisinde Yerine İlişkin Bir Değerlendirme. In H. Karabağ (Ed.) *Mücadele Göçmenleri ve Bursa*, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, ss.290-314.
- Özlem, K. (2021). Cumhuriyet Döneminde Balkanlar’dan Türkiye’ye Göç Hareketleri, In B. Özdal (Ed.) *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, 2. Baskı, Dora Yayınları, ss.140-159.
- Reçber, K. (2021). Türkiye Cumhuriyeti Devleti İle Avrupa Birliği Arasında Akdedilen Geri Kabul Anlaşması’nın Yaratabileceği Sonuçların Analizi, In B. Özdal (Ed.) *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, 2. Baskı, Dora Yayınları, ss.333-346.
- Saul, M. (2013). Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye’ye İş Göçü, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(1), 83-121.
- Şimşek, A. R. (2021). Tarihten Günümüze Afganistan Göçleri ve Türk Asıllı Göçmenler. ANKASAM, retrieved from <https://www.ankasam.org/tarihten-gunumuze-afganistan-gocleri-ve-turk-asilli-gocmenler/>.
- Şimşek, D. (2019). Türkiye’nin Entegrasyon Politikaları ve Afrikalı Göçmenler, Emek ve Adalet Platformu, retrieved from <https://www.emekveadalet.org/atolyeler/turkiyenin-entegrasyon-politikalari-ve-afrikali-gocmenler/>.
- Şimşir, B. N. (2017). *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri Kırımlar – Kıyımlar – Göçler 1821 - 1913*, Bilgi Yayınevi.
- Şimşir, B.N. (1985). *Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*, In *Bulgaristan’da Türk Varlığı, Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara.
- Şimşir, B.N. (2012). *Bulgaristan Türkleri*, 2. Basım, Bilgi Yayınları.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2017), *Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*, retrieved from https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2023), *Kitlemel Akımlar*, retrieved from <https://www.goc.gov.tr/kitlemel-akinlar>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). *Türkiye ve Göç*, retrieved from http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%c4%b1m_icler.pdf.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). *Düzensiz Göç*, retrieved from <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). *Yıllara Göre geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2022), Yunanistan'daki Türk Varlığı, retrieved from <https://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>.

Vardar Tutan, E. (2018), Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrupa Birliği – Türkiye İlişkilerinde Göç Olgusunun Analizi, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi, retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı – YTB. (2022), 2022 Faaliyet Raporu, retrieved from <https://tbbsweb.azureedge.net/tbbsweb/Page/About/TB-Rapor-2022-TR.pdf>.

Extended Summary

Since its foundation, the Republic of Türkiye has witnessed migration movements from different source countries, with different intensities, for different reasons and with different outcomes. Having a deep-rooted history of migration, all migration experiences of Türkiye have contributed to the development of both migration policies and migration diplomacy. The migrations of 1923-1991 period, 1991-2010 period and finally from 2010 to the present period, which we have identified in our study, have been important breaking points in Türkiye's migration history.

Between 1923-1991, there was a reverse migration movement mainly from the Balkans, and there were mass returns to the homeland from the imperial heritage regions. Türkiye developed its migration policies through various settlement laws and laws enacted for these migrations and developed migration diplomacy through migration agreements with source countries. In summary, what we can say about these migrations is that they have contributed to Türkiye's demographic transformation on the basis of cultural commonality.

The fragile conjuncture of the post-Cold War period was more influential in the migrations between 1991 and 2010. In this period, when security-based discourses on migration increased, Türkiye continued to be at the forefront as a target country due to its geopolitical position. It is possible to say that the mass migration flows during this period were mostly temporary. Apart from migration for economic and educational purposes, many migrants left Türkiye after the end of internal conflicts in their countries of origin, which they perceived as a safe zone.

In the post-2010 period, security discourses on the phenomenon of migration have continued to increase. In this period, Türkiye has been a target country for migrants fleeing from internal conflicts, especially after the Arab Spring. Türkiye has been hosting more than three million Syrians under temporary protection for about 13 years. Although Türkiye has developed its migration policy with the Directorate of Migration Management and the Law on Foreigners and International Protection, it has also been developing its migration diplomacy through agreements with other neighboring countries, especially with the EU, but in the case of Syrians, this situation has been one of the issues that has been turned into a tool for migration diplomacy with EU countries. In summary, the discussions on these migrations in the post-2010 period have intensified as the issue has been transformed into a political tool, and the discourse that migration has the potential to change Türkiye's demographic balance in both quantitative and qualitative terms has increased.